

Wanda A. Ciszewska, *Pomorski Instytut Wydawniczy*. W: *E-WIETOR Wielka Internetowa Encyklopedia Torunia* [online] [opub. 4 grudnia 2013; dostęp 30 stycznia 2014] Dostępny w World Wide Web: <http://e-wietor.pl/?cat=138>.

POMORSKI INSTYTUT WYDAWNICZY

Opublikowano 4 grudnia 2013 | Autor: Wanda A. Ciszewska

Pomorski Instytut Wydawniczy powstał jako spółdzielnia 21 sierpnia 1945 r. i prowadził działalność do marca 1947 roku.

Historia

21 sierpnia 1945 r. w lokalu przy ul. Szerokiej 8/10/12, odbyło się Zgromadzenie Założycielskie spółdzielni zorganizowane z inicjatywy Zygmunta Chojnickiego, prezesa – znajdującej się w stanie likwidacji – Ludowej Spółdzielni Wydawniczej. Oprócz toruńskiego wydawcy uczestniczyli w nim pracownicy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego, dyrektor drukarni Jan Karolczak oraz dyrektor Okręgowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni R.P. Edward Wawrzon. Efektem tego spotkania było powołanie do istnienia Pomorskiego Instytutu Wydawniczego, spadkobiercy zamierzeń edytorskich, ale i majątku Ludowej Spółdzielni Wydawniczej.

Nowa spółdzielnia miała na celu kulturalną i zarobkową działalność wydawniczą członków. Zadanie to miało być realizowane poprzez „wydawanie dzieł, czasopism i innych druków oraz prowadzenie drukarni i pokrewnych zakładów”. Na siedzibę spółdzielni wyznaczono Toruń, natomiast za teren działalności uznano obszar całego kraju. Członkiem nowej instytucji mogła zostać osoba fizyczna lub prawna zamieszkała w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, która zadeklarowała przystąpienie do spółdzielni i wpłaciła udział w wysokości 100 zł. Członkowie za wszelkie zobowiązania spółdzielni odpowiadali tylko do wysokości zadeklarowanych udziałów. Postanowienia te zostały zawarte w statucie spółdzielni, pod którym podpisało się dziesięciu członków założycieli. Do stycznia 1946 r. liczba osób zaangażowanych w działalność Pomorskiego Instytutu Wydawniczego nie uległa większej zmianie. W skład spółdzielni wchodziło jedenastu członków, w tym między innymi dwóch nauczycieli, trzech pracowników oświatowych oraz trzech pracowników drukarni i grafików.

Walne Zgromadzenie dokonało wyboru siedmioosobowej Rady Nadzorczej Pomorskiego Instytutu Wydawniczego. Podejmowanie bieżących decyzji dotyczących funkcjonowania spółdzielni należało jednak do kompetencji zarządu, którego prezesem został wybrany spiritus movens całego przedsięwzięcia, Zygmunt Chojnicki. Powierzono mu prowadzenie administracji, biura spółdzielni oraz wszelkie sprawy handlowe i organizacyjne.

Działalność gospodarcza Pomorski Instytut Wydawniczy swoją aktywność gospodarczą realizował w dwóch kierunkach. Dysponując odpowiednio wyposażonym warsztatem introligatorskim o łącznej powierzchni 43 m², przyjmował zamówienia na wykonanie opraw, w większości wypadków pracując na zlecenie prywatnej firmy Chojnickiego. Nowa spółdzielnia była powiązana osobą prezesa z jego firmą Księgarnia i skład art. biurowych, powstała w sierpniu 1945 r. Toruński wydawca korzystał z usług introligatorni, dodatkowo Instytut mieścił się w lokalu prywatnej firmy handlowej Chojnickiego, w kamienicy przy ul. Szerokiej 8/10/12. Na budynku tym umieszczono tylko jeden szyld: „Pomorski Instytut Wydawniczy”, firmujący właściwie całe przedsięwzięcie, nie wykluczając prywatnej działalności Chojnickiego.

Poza świadczeniem usług introligatorskich Instytut koncentrował się przede wszystkim na działalności wydawniczej, do której prowadzenia przystąpiono nieomal w chwili założenia

spółdzielni. Już podczas Zgromadzenia Założycielskiego omówiono propozycję wydania *Czytanek na klasę V i VI*. Oficjalnie działalność gospodarczą Pomorski Instytut rozpoczął 1 września 1945 r. i prowadził do marca 1947 r.

Książki wydane w roku 1945

Pierwsza pozycja wydana nakładem spółdzielni ukazała się z początkiem listopada 1945 roku. Był to *Wybór czytanek na 5, 6 i 7 klasę szkoły powszechnej. Część pierwsza* (Toruń 1945). Publikacja ta, przygotowana przez pracowników Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego, stanowi kontynuację *Czytanek*, opracowanych przez tę samą grupę osób, a wydanych nakładem Ludowej Spółdzielni Wydawniczej. W ramach tego cyklu Pomorski Instytut Wydawniczy opublikował również *Wybór czytanek dla klasy II szkoły powszechnej. Część druga* (Toruń 1945). Nietypową pozycją Instytutu był wydany w 1945 r. *Kalendarzyk szkolny* zawierający oprócz kalendarium szereg danych liczbowych z dziedziny geografii i historii, kącik harcerski, spółdzielczy oraz miejsce na rozkład zajęć szkolnych; niestety z powodu trudności w odnalezieniu tego wydawnictwa, niemożliwe jest uściślenie jego opisu.

Poza wyborem wierszy i opowiadań stanowiących lektury szkolne, Pomorski Instytut opublikował także szereg pozycji przeznaczonych dla młodszych dzieci. Należy tu wymienić m.in. Heleny Romer *Baj* oraz Olgi Jaro *Jania i piesek*, które ukazały pod koniec 1945 r. Były to krótkie, bogato ilustrowane bajeczki wydane na sztywnym kartonie i co rzadko spotykane w pierwszych latach po wojnie niezwykle kolorowe. Cieszyły się dużą popularnością, zwłaszcza że wydane w okresie świątecznym, mogły spełniać funkcję prezentów gwiazdkowych. Pozycje te doczekały się pozytywnej recenzji Mariana Sydowa zamieszczonej na łamach miesięcznika kulturalnego „Arkona” (Ruch wydawniczy, „Arkona” 1946, nr 9/10, s. 22), w której autor wspomina o zainteresowaniu, jakim cieszyły się obrazkowe książeczki dla dzieci.

Poza publikacjami z zakresu humanistyki w ofercie wydawniczej spółdzielni znalazł się także *Podręcznik samochodowy* (Toruń 1945), który miał za zadanie przybliżyć czytelnikom budowę i obsługę pojazdów mechanicznych. Opublikowano go w formacie kieszonkowym zaopatrując w szereg schematycznych rysunków.

Oferta wydawnicza w roku 1946

W 1946 roku ukazała się kolejna publikacja Instytutu – *O Małgosi Gosposi i Zazulce Proszulce* (Toruń 1946), również autorstwa Olgi Jaro. Do grupy wydawnictw przeznaczonych dla najmłodszych dzieci należy także praca Haliny Rygier *Awanturki u Wiewiórki* (Toruń 1946). Pozycja ta, zawierała wiersz Rygier, do którego wielobarwne ilustracje, powielone techniką offsetową, wykonał toruński artysta malarz Brunon Gęstwicki. Przewidując duże zainteresowanie czytelników tytuł ten wydano w dwóch wariantach, w oprawie sztywnej oraz kartonowej.

Do starszych dzieci były skierowane wydawnictwa ukazujące się w ramach „Małej Biblioteczki Pomorskiego Instytutu Wydawniczego”. Seria ta obejmowała baśnie pomorskie, a w jej ramach ukazały się cztery kolejno numerowane pozycje:

1. *Głowa św. Barbary, legenda z czasów Bolesława Chrobrego* w opracowaniu Kazimierza Ślaskiego (Toruń 1946),
2. *O Kreku, Ninii i Żelaznym Wilku* Zofii Kelus-Lipkowskiej (Toruń 1946),
3. *Legenda o Leleskim Jeziorze* Zofii Górskiej (Toruń 1946),
4. *Legenda o Górze Zamkowej nad Jezioro Żarnowieckim* Ludmiły Wreszcz-Krakowieckiej (Toruń 1946).

Staraniem spółdzielni ukazała się także praca Bronisława Pawłowskiego, przybyłego ze Lwowa historyka, zatrudnionego na Wydziale Humanistycznym toruńskiej uczelni. Pozycja zatytułowana *Grunwald* wyszła w drugiej połowie 1946 r. Publikacja ta, poświęcona wojnie polsko-krzyżackiej, miała za zadanie spełniać rolę pomocy szkolnej przy nauczaniu historii.

Z wydawnictw Pomorskiego Instytutu na uwagę zasługuje również dwutomowe *Prawo administracyjne* w zarysie Witolda Reissa (Toruń 1946–1947), pracownika Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Publikacja ta była kontynuacją i rozszerzeniem wcześniejszej pozycji tego autora, *Zarys prawa administracyjnego*, wydanej w 1930 r. przez księgarnię Józefa Zawadzkiego w Wilnie. Nowe opracowanie, wydane jako podręcznik, przeznaczono – jak podaje autor we wstępie – dla studentów Wydziałów Prawno-Administracyjnych oraz dla uczniów Liceów Administracyjnych.

Poszczególne wydawnictwa Pomorskiego Instytutu prezentowano na łamach toruńskiego „Robotnika Pomorskiego” zachęcając indywidualnych nabywców, jak również przedstawicieli kuratorium pomorskiego i gdańskiego do składania zamówień. Anonse reklamowe ukazały się również w czasopiśmie studenckim „Alma Mater Thoruniensis”. W najpełniejszy sposób swoją ofertę wydawniczą Instytut przedstawił w czterostronicowym katalogu opublikowanym w listopadzie 1946 r. Obejmował on łącznie dziesięć pozycji, które ukazały się nakładem spółdzielni, anonsował także nowe tytuły znajdujące się wówczas w druku. Do tej drugiej grupy wydawnictw należał m.in. trzeci tom *Prawa administracyjnego* Witolda Reissa oraz barwnie ilustrowana bajeczka *Przygoda Basi i Maćka* autorstwa Jagi Zoll-Juniewicz. Ukazanie się tych pozycji anonsowano na połowę grudnia 1946 r. Jednak nieprzychylna opinia Związku Rewizyjnego na temat funkcjonowania Pomorskiego Instytutu wywarła przypuszczalnie negatywny wpływ na jego dalszą działalność wydawniczą. Zapowiadane tytuły nie zostały opublikowane. Repertuar wydawniczy Instytutu miał również obejmować cały szereg opracowań poświęconych poszczególnym miastom pomorskim. Zamierzenia te pozostały jednak wyłącznie w sferze planów wydawniczych, podobnie jak projekt druku czasopisma.

Nakłady Pomorskiego Instytutu zaopatrywano w dwa warianty sygnetu wydawniczego zamieszczanego z reguły na dolnej okładce. Pozycje, które ukazały się w 1945 r., zawierają wariant pierwszy (wym. 30 x 18 mm). Przedstawia on widok wieży kościoła św. Janów od strony Wisły, powyżej umieszczono inicjały „PIW”, poniżej książkę. Sygnetem tym zainteresował się Stefan Sosnowski, prezentując go w swoim artykule pt. *Sygnety polskich wydawców i księgarzy* („Księgarz” 1958, nr 23/24, s. 452). Centralnym motywem wariantu drugiego (wym. 59 x 40 mm) jest również katedralna wieża otoczona wstęgą z napisem „Pomorski Instytut Wydawniczy”, pośrodku zamieszczono inicjały „PIW” ułożone na trzech książkach. Wariant drugi występuje na sześciu pozycjach wydanych w 1946 r.

Tytuły publikowane przez Instytut Wydawniczy ukazywały się w wyjątkowo wysokich nakładach. Dotyczy to zwłaszcza Czytanek, których wydano od 40 do 50 tysięcy egzemplarzy. Nawiązano tutaj do wysokości nakładów Ludowej Spółdzielni Wydawniczej, specjalizującej się w lekturach szkolnych. Swoistym rekordem Instytutu było opublikowanie *Kalendarzyka szkolnego* w nakładzie 100 tysięcy egzemplarzy. Pozostałe pozycje skierowane do młodszych dzieci ukazywały się w nakładzie około 10 tysięcy. Dla przykładu wierszyk *Jania i piesek* został wydany w 9 740 egzemplarzy, natomiast *Baj* w 9 300.

Organizacja sprzedaży książek

Wydawnictwa Instytutu wprowadzono na rynek księgarski poprzez toruńskie firmy. Główną rolę odegrała tu oczywiście księgarnia T. Stylbińskiego, zięcia Zygmunta Chojnickiego, współpracująca ściśle z Instytutem. Publikacje Pomorskiego Instytutu znalazły się również w

asortymencie Spółdzielczej Księgarni Nauczycielskiej oraz Pomorskiej Składnicy Księgarskiej. Poza Toruniem wydawnictwa Instytutu dostępne były w Krakowie – w księgarni Spółdzielni Pracy „Czytelnik”, Łodzi – w księgarni Jamiołkowskiego, Głównie k. Łowicza – w Księgarni Kiteł, Działdowie – w Księgarni Spółdzielczej. Toruńskie wydawnictwo powierzało swoje nakłady w komis, dokonując rozliczeń finansowych stopniowo, w miarę sprzedaży poszczególnych pozycji. Instytut prowadził również sprzedaż wysyłkową za pobraniem pocztowym udzielając księgarzom 30% rabatu od cen detalicznych. Jedyną pozycją, której sprzedaż sprawiła Instytutowi Wydawniczemu problem było *Prawo administracyjne* W. Reissa, który w aurze skandalu został zmuszony do opuszczenia Uniwersytetu M. Kopernika. Niewykluczone, iż fakt ten wpłynął na powstanie zapasów tego tytułu, które wyniosły w 1950 r. 200 egz. (część I – 100 sztuk, część II – 100 sztuk).

Likwidacja Spółdzielni

W marcu 1946 r., po niecałym roku istnienia spółdzielni, Związek Rewizyjny w swoich zaleceniach polustracyjnych wniósł wiele zastrzeżeń odnośnie funkcjonowania Pomorskiego Instytutu Wydawniczego. Wątpliwości budziła przede wszystkim mała liczebność członków spółdzielni, zaledwie jedenaście osób. Lustratorzy ocenili także negatywnie stan finansowy Instytutu, stwierdzając iż nie zapewnia on możliwości należytej rozbudowy działalności wydawniczej. Powrócono także do problemu likwidacji Ludowej Spółdzielni Wydawniczej i jej majątku, który częściowo przejął Zygmunt Chojnicki. W wyniku rozmów z członkami Rady Nadzorczej i Zarządem, Chojnicki zadeklarował odstąpienie na rzecz Pomorskiego Instytutu, za zwrotem kosztów, kamienicy i jej wyposażenia. Zobowiązał się również do przekazania majątku po Ludowej Spółdzielni Wydawniczej w wysokości około 700 000 zł.

Pomimo tych ustaleń Związek Rewizyjny polecił połączenie w jak najkrótszym czasie Instytutu Wydawniczego ze Spółdzielczą Księgarnią Nauczycielską. Do scalenia Pomorskiego Instytutu i Księgarni Nauczycielskiej jednak nie doszło.

Nieprzychylna opinia Związku Rewizyjnego o stanie finansowym Pomorskiego Instytutu Wydawniczego nadszarpnęła zaufanie, jakim cieszyła się ta instytucja uniemożliwiając uzyskanie kredytu w Banku Gospodarstwa Spółdzielczego. Dodatkowo nieprzyjęcie Instytutu do Związku Gospodarczego „Społem” utrudniło dalsze funkcjonowanie tej placówki. W wyniku zaistniałej sytuacji, członkowie spółdzielni na walnych zgromadzeniach w dniach 25 marca i 10 kwietnia 1947 r. uchwalili likwidację Pomorskiego Instytutu Wydawniczego.

Likwidatorzy spieniężyli przede wszystkim ruchomości. Składały się na nie papier, wydawnictwa bajek-legend oraz podręcznik *Prawo administracyjne* W. Reissa. Ze względu na trudności zbycia tych zapasów Rada Nadzorcza obniżyła ceny, nie wzbudziło to jednak zainteresowania nabywców, resztę wydawnictw przekazano na cele społeczno-kulturalne. Ostatecznie 11 października 1950 r., Sąd Okręgowy w Toruniu postanowił wykreślić Pomorski Instytut Wydawniczy z rejestru spółdzielni.

Łącznie w latach 1945–1947 nakładem Pomorskiego Instytutu Wydawniczego ukazało się czternaście publikacji. Najbardziej owocny pod tym względem okazał się rok 1946, w którym wyszło osiem tytułów, w tym pierwszy tom *Prawa administracyjnego* W. Reissa oraz 4 pozycje w obrębie serii „Mała Biblioteczka Pomorskiego Instytutu Wydawniczego”.

W większości wypadków publikacje firmowane przez Instytut to lektury szkolne lub bogato ilustrowane książeczki przeznaczone dla młodszych dzieci. Wartość tych ostatnich publikacji polegała przede wszystkim na starannym opracowaniu graficznym rzadko spotykanym wśród publikacji powojennych.

Bibliografia

1. Wanda A. Ciszewska, *Książka w Toruniu w latach 1945–1950. Ruch wydawniczo-księgarski*, Toruń: Dom Wydawniczy „Duet”, 2005.
2. Wanda A. Ciszewska, *Zygmunt Chojnicki, redaktor, wydawca, księgarz toruński*, Toruń 2011.